

OLGA MACIEJEWSKA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9371-3197>

JULIA PAWLIKOWSKA

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1030-6914>

STUDENCKIE DOŚWIADCZENIA W ROZWIJANIU DEMOKRATYCZNEGO SPOŁECZEŃSTWA – UDZIAŁ W PROJEKCIE MIĘDZYNARODOWYM JAKO NOWA METODA NAUCZANIA W PRACY SOCJALNEJ

ABSTRAKT

Jednym z podstawowych założeń artykułu jest podjęcie refleksji nad problematyką nowoczesnego systemu kształcenia studentów kierunków społecznych, który będzie odpowiadał na oczekiwania i potrzeby studentów, nauczycieli akademickich, badaczy, praktyków i społeczeństwa – z jednej strony – oraz na liczne i coraz bardziej niejednoznaczne wyzwania współczesności – z drugiej. Szczególną uwagę poświęcamy pracy socjalnej jako aktywności i profesji, w której obszarze podejmujemy naukowe, badawcze i praktyczne działania. Formy edukacji, na których skupiamy się w artykule, to wymiany międzynarodowe oparte na realizacji przez studentów wspólnych projektów edukacyjnych i społecznych. Ich wykorzystanie pozwala osiągnąć najbardziej dziś pożądane efekty, wśród których należy wyróżnić przede wszystkim wzrost świadomości i refleksyjności, dążenie do krytycznego (samo)rozwoju młodych ludzi oraz zwiększenie otwartości na wiedzę, doświadczenia, innowacje i zmiany. Za ilustrację posłużyła nam analiza międzynarodowego projektu pt. „Praca socjalna z osobami chorującymi psychicznie i ich rodzinami w Niemczech, Francji i Polsce”, zrealizowanego w kooperacji z uczelniami partnerskimi w Instytucie Socjologii UJ.

Słowa kluczowe: praca socjalna, edukacja, projekty międzynarodowe, demokracja

WPROWADZENIE

Jednym z podstawowych założeń przyświecających temu artykułowi jest podjęcie refleksji nad problematyką nowoczesnego systemu kształcenia studentów kierunków społecznych, który będzie odpowiadał na oczekiwania i potrzeby studentów, nauczycieli akademickich, badaczy, praktyków i szeroko ujętego społeczeństwa – z jednej strony – oraz na liczne i coraz bardziej niejednoznaczne wyzwania współczesności – z drugiej. Edukacja bowiem jest „i powinna być promotorem i akceleratorem pożądaných zmian, które następują we współczesnym świecie” (Szymański, 2013, s. 8). Szczególną uwagę poświęcamy pracy socjalnej jako aktywności i profesji, w której obszarze podejmujemy kolejne naukowe, badawcze, ale i praktyczne działania.

Artykuł ten stanowi pokłosie naszych dotychczasowych doświadczeń i refleksji związanych ze studiowaniem problematyki pozostającej niejako na styku dyscypliny naukowej, jaką jest socjologia, oraz pracy socjalnej pojmowanej przez nas w kategoriach specyficznej dyscypliny praktycznej ukierunkowanej na społeczną zmianę, ale silnie zakotwiczonej w teoretycznych fundamentach nauk humanistycznych i społecznych. Owa interdyscyplinarność i wzajemne przenikanie się tak wielu obszarów, będą się manifestować w toku podejmowanych tu refleksji.

Formy edukacji, na których skupiamy się w artykule, to wymiany międzynarodowe oparte na realizacji przez studentów wspólnych projektów edukacyjnych i społecznych. Ich wykorzystanie pozwala w naszym rozumieniu osiągnąć najbardziej dziś pożądane efekty, wśród których należy wyróżnić przede wszystkim wzrost świadomości i refleksyjności, dążenie do krytycznego (samo)rozwoju młodych ludzi w kontekście dynamicznych przemian świata późnej nowoczesności oraz zwiększenie otwartości na wiedzę, doświadczenia, innowacje i zmiany. W tym kontekście wartością będzie przedstawienie specyficznego charakteru projektu międzynarodowego, który został zrealizowany z naszym (tj. studentów i pracowników Instytutu Socjologii UJ) udziałem.

KSZTAŁCENIE DO PRACY SOCJALNEJ WOBEC WYZWAŃ WSPÓŁCZESNOŚCI

Wydarzenia, które miały miejsce w naszym kraju na przestrzeni kilku miesięcy, począwszy od przełomu maja i czerwca 2018 roku – zapowiedź rychłego wprowadzenia ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (wprowadzonej w dniu 20 lipca, zob. Dz.U. 2018 poz. 1668), i w odpowiedzi na nią m.in. protesty studentów w różnych miastach Polski, które rozpoczęły szeroką dyskusję z udziałem wszystkich potencjalnie i realnie zainteresowanych stron – podkreślają słuszność rozważań na temat tego, jaki wymiar powinno mieć kształcenie wyższe oraz w którym kierunku powinno zmierzać. Obecnie polemika nad jego jakością, charakterem, metodami jest podejmowana coraz częściej i chętniej, a temat – jak się wydaje – dotyczy zarówno władz uczelni, nauczycieli akademickich, pracowników naukowych i badaczy, jak również studentów wszystkich szczebli kształcenia oraz – o czym nie sposób nie wspomnieć – potencjalnych kandydatów na studia, młodych ludzi stojących w obliczu wyzwania, jakim jest decyzja dotycząca dalszej przyszłości, w tym (nie) podjęcia dalszego kształcenia na studiach. Jednym z zagadnień, które uznajemy za fundamentalne w tym kontekście, jest właśnie jakość kształcenia, w dużej mierze uzależniona od stosowanych metod i oferty, z jakiej korzystają studenci w toku swego rozwoju.

Nacisk na edukację międzynarodową, opartą na kontakcie z przedstawicielami innych nacji i kultur, wynika z wyraźnej potrzeby wymiany doświadczeń, poszukiwania tego, co wspólne oraz z identyfikowania znaczących różnic. Anthony Giddens (2008, s. 47), mówiąc o ekspansywności nowoczesności, a zatem stałym rozszerzaniu geograficznym i społecznym, wyraźnie podkreślił, że „nowoczesność jest ze swej natury globalizująca”. A to powinno skłaniać do analiz szerszego kontekstu oraz do rozpatrywania pracy socjalnej w skali już nie państwowej czy regionalnej, ale globalnej. Wiele problemów i kwestii społecznych ma bowiem charakter dość uniwersalny, pojawiają się – w różnych jednak odsłonach – we wszystkich niemal rejonach świata. Przy pełnej świadomości istnienia koniecznych różnic w politykach społecznych oraz w funkcjonowaniu systemów wsparcia i dostępnych/możliwych rozwiązaniach, chcemy w tym miejscu podkreślić

wyraźnie postulat poszukiwania w skali międzynarodowej dobrych praktyk, implementacji rozwiązań już sprawdzonych, wzajemnego czerpania inspiracji.

Rozważania na temat systemu kształcenia do/w pracy socjalnej warto rozpocząć od przybliżenia znaczenia samej pracy socjalnej, co jest związane z określeniem jej właściwego przedmiotu. Zagadnienie to zdaje się o tyle niełatwe, że praca socjalna jest ujmowana równocześnie w kategoriach nauki, teorii, profesjonalnej aktywności zawodowej (Butrym, 1998). Biorąc to pod uwagę, podkreślamy, że jest zasadne rozpatrywanie jej jako fenomenu znajdującego się w polu zainteresowań wielu dyscyplin i nauk o ugruntowanej już pozycji. Bogaty jej dorobek aplikacyjny i teoretyczny zaś odnosi się w głównej mierze do problematyki identyfikowania, definiowania, redefiniowania oraz ochrony społecznych i jednostkowych praw osób przynależących do grup określanych dziś jako defaworyzowane (w różnym wymiarze marginalizowanych czy wręcz wykluczanych ze społecznych aktywności), ale także – niejako z drugiej strony – do podejmowania wysiłków na rzecz wzmacniania kolejno jednostek, grup, zbiorowości i społeczności w kierunku (od)budowania silnego społeczeństwa.

Nie sposób w tym miejscu nie odwołać się do twórczyni pedagogiki społecznej w Polsce Heleny Radlińskiej (za: Szatur-Jaworska, 1995, s. 106), która pracę socjalną określała mianem „wydobycia i pomnażania sił ludzkich, [która polega na] ich usprawnianiu i organizacji wspólnego działania dla dobra ludzi”. Co istotne, Radlińska (1961) podstawy teoretyczne pedagogiki społecznej, z której jak pamiętamy – i co wyraźnie podkreślamy – praca socjalna wyrosła, budowała i rozwijała na fundamencie działalności praktycznej, co nie pozostawało bez znaczenia dla jej zawodowej i naukowej aktywności. Mając świadomość dynamicznych i w dużej mierze nieprzewidywanych przeobrażeń życia społecznego i kulturalnego swych czasów, definiowała pracę społeczną jako swoiste działania wychowawcze (Brenk, 2007, s. 85), co współcześnie możemy rozpatrywać, odwołując się do szeroko rozumianej nowoczesnej pracy socjalnej tak, jak ją pojmujemy i definiujemy. Szeroko rozumianej, obejmuje bowiem wiele aktywności i działań ukierunkowanych na pracę z drugim człowiekiem i społecznością, które tradycyjnie nie były z nią związane.

Dla uzupełnienia przytoczonego stanowiska odwołam się także do globalnej definicji pracy socjalnej, zatwierdzonej przez Zgromadzenia Ogólne Międzynarodowej Federacji Pracowników Socjalnych i Międzynarodowego Stowarzyszenia Szkół Pracy Socjalnej w 2014 roku. Praca socjalna jest zatem „profesją opartą na praktyce i akademicką dyscypliną, która promuje zmianę społeczną i rozwój, społeczną spójność oraz *empowerment* i wyzwolenie ludzi. Głównymi zasadami pracy socjalnej są prawa człowieka, wspólnotowe poczucie odpowiedzialności i poszanowanie dla różnic. Praca socjalna [...] angażuje ludzi i struktury społeczne do występowania przeciwko życiowym trudnościom i na rzecz poprawy ludzkiego bytu” (*Globalna definicja pracy...*). Na podmiotach kształcących na kierunku praca socjalna spoczywa dziś znacząca odpowiedzialność wynikająca z powinności efektywnego wyposażenia adeptów profesji w wiedzę, kompetencje, umiejętności, umożliwiające realizację zawodowych działań w sposób rzetelny i zgodny z pewnymi standardami uprawiania zawodu, a jednocześnie twórczy, oparty na regule poszanowania niezbywalnych praw człowieka i jego godności. Pobieżna nawet analiza programów kształcenia oraz obecnych w nich treści skłania nas ku wnioskowi, że coraz wyraźniej eksponuje się potrzebę, czy wręcz konieczność, poszanowania każdej osoby w jej indywidualności, jej godności i sprawczości, ale także – co nie mniej istotne, a w realiach współczesności wyrasta nawet na element nieodzowny – jej korzeni narodowych, etnicznych i kulturowych (Frączak, 2004, s. 45). Nie sposób dyskutować dziś o pracy z jednostką czy grupą/wspólnotą bez uwzględnienia szerszego kontekstu społecznego jej/ich rozwoju oraz funkcjonowania. I to tylko jeden z ważnych elementów, na którym powinny się opierać działania ukierunkowane na kształcenie tzw. społecznych terapeutów.

Bezdiskusyjny pozostaje fakt, że w realia późnej nowoczesności wpisane jest w sposób immanentny wiele zjawisk coraz silniej – i w sposób nieoczywisty – determinujących funkcjonowanie jednostek, grup i szerszych zbiorowości, w perspektywie zarówno codzienności, jak i bliższej i dalszej przyszłości. Mowa przede wszystkim o dokonujących się zmianach w organizacji życia społecznego, którym przypisać by można także miano dezorganizacji. Związane są one ze swoistym zacieraniem się pewnych do-

tychczasowych tradycyjnych form społecznego porządku, z nieustannym (re)konstruowaniem praktyk, norm i reguł społecznych. Zygmunt Bauman (2011; 2006) podkreślał w swych analizach, że cechuje je niepewność, nieprzewidywalność, ambiwalencja. Zgodnie z tezą jednego z klasyków socjologii Anthony'ego Giddensa (2010) proces zmian, który możemy dziś obserwować i którego z całą mocą doświadczamy, przypomina rozpedzonego molocha – świat zaś pozostaje poza jakąkolwiek kontrolą. Z jednej strony wciąż poszerza ofertę dostępnych dóbr i zasobów, stwarza wielkie możliwości, otwiera nowe zupełnie perspektywy. Z drugiej zaś niweczyć może osiągnięcia i korzyści, prowadzi do znacznej atomizacji społecznego życia oraz izolacji tych, którzy nie potrafią bądź z różnych względów nie mogą przystosować się do nowych warunków (tamże).

Praca socjalna ma i będzie miała do odegrania coraz bardziej znaczącą rolę. Wydaje się, że jedynie oparta na wartościach edukacja ukierunkowana na poznanie i (z)rozumienie realiów współczesności oraz charakterystyki biografii jednostek i wspólnot, może przygotować odpowiedzialnych i świadomych „pomagaczy”. Ponieważ „sedno sprawy polega na tym, że te zmiany wykraczają poza wszelkie oczekiwania człowieka i wymykają się jego kontroli” (tamże, s. 46). Z naszej perspektywy konieczne jest podejmowanie zintensyfikowanych działań ukierunkowanych na tworzenie realnych instytucjonalnych i społecznych alternatyw, które będą umożliwiać włączanie. Wydaje się bowiem, że w obliczu zbyt szybko i dynamicznie dokonujących się zmian, człowiek nie jest już w stanie samodzielnie przygotować się na stawienie czoła wyzwaniom, jedynie przez uczestnictwo w tradycyjnych formach życia społecznego. Tu otwiera się przestrzeń dla nowoczesnej edukacji, dla której jednym z zasadniczych celów powinno być tworzenie możliwości doświadczania skomplikowanej współczesności w wielu jej wymiarach, ale także rozumienia jej i umiejętności adekwatnego reagowania na pojawiające się zmiany. Dziś bowiem „konieczne jest kształcenie do działania w warunkach nieustannej zmienności otaczającej nas rzeczywistości” (Gerlach, 2011, s. 187) – również na poziomie szkolnictwa wyższego!

JAK BUDOWAĆ KULTURĘ POMAGANIA?

Jak podkreśla Mirosław J. Szymański (2013, s. 8), „często przywoływane dziś hasła: edukacja dla demokracji, edukacja dla rozwoju czy edukacja dla przyszłości nie są [...] sloganami. Odzwierciedlają one rzeczywiste funkcje i potrzeby, które powinna spełniać”. W kontekście nauk społecznych rodzi się uzasadnione pytanie, w jaki sposób dziś można budować kulturę pomagania (nasze doświadczenie podpowiada, że to na niej opiera się nowoczesna praca socjalna tak, jak ją rozumiemy i uprawiamy), która będzie uwzględniać zmieniający się kontekst społeczny w skali zarówno państwa czy wspólnoty narodowej, jak i w wymiarze globalnym. Poszukiwanie odpowiedzi i podejmowanie prób ich formułowania musi towarzyszyć adeptom profesji, jaką jest praca socjalna, oraz nauczycielom akademickim w toku procesu edukacji. Pojawiające się nowe zadania i wyzwania, którym muszą sprostać, wymagają bowiem od profesjonalistów wielu niejednokrotnie nieoczywistych kompetencji i umiejętności, które mogą być wykształcone wyłącznie przez ćwiczenia praktyczne i kontakt bezpośredni z osobami, w których biografii jest wpisane doświadczenie określonych trudności. Obok dostarczania rozległej interdyscyplinarnej wiedzy, która pozwala identyfikować i definiować trudności dotyczące członków danej społeczności w szerokim kontekście ich uwarunkowań, należy wyposażać pracowników socjalnych w umiejętności dokonywania analizy zależności między wieloma czynnikami współtworzącymi daną sytuację, doboru adekwatnych metod postępowania w konkretnych okolicznościach, ale także właściwego definiowania ról i zakresu odpowiedzialności i możliwości swoich, swych współpracowników (także reprezentujących inne zawody i obszary) oraz partnerów relacji pomocowej – klientów.

Podkreślamy także, że edukacja na poziomie szkolnictwa wyższego powinna się opierać na podejmowaniu działań służących kształtowaniu odpowiednich postaw osób zawodowo zajmujących się niesieniem pomocy i wsparcia. Co jednak rozumiemy pod pojęciem „odpowiedni”? Chodzi o działania oparte na fundamencie aksjologicznym, uwzględniające specyfikę indywidualnej historii zbiorowości czy jednostki. Istotną rolę w procesie tym odgrywa doświadczenie obcowania z przedstawicielami innych,

niejednokrotnie bardzo odmiennych, kultur i społeczności, reprezentantów odmiennych systemów społecznych (Brottom, Huber, Karwacka-Voegele, Neuner, Ruffino, Teutsch, 2014). Konfrontowanie studentów z pewną „innością” służy w naszym rozumieniu w dużej mierze kształtowaniu postaw i przekonań młodych ludzi wobec zawodu, który podejmują i złożonego kontekstu jego uprawiania. Młodzi ludzie muszą nawiązywać kontakty z przedstawicielami innych państw i regionów, w których zadania z obszaru szeroko pojmowanej pomocy społecznej są realizowane w odmienny sposób, co bezpośrednio wynika ze specyfiki kraju, historii jego rozwoju, ale także przyjmowanych priorytetów i zobowiązań oraz możliwości (ekonomicznych, społecznych, gospodarczych itd.).

Jednym z najistotniejszych, jak się wydaje, czynników mających wpływ na realne możliwości osiągnięcia efektów kształcenia na poziomie szkolnictwa wyższego jest stałe stymulowanie motywacji młodych ludzi do zdobywania wiedzy, treningu nowych umiejętności, wzmacniania zdobytych kompetencji i gromadzenia doświadczeń. W akademickiej dydaktyce zatem „nie tylko *co?*, czyli treści kształcenia, ale również *jak?*, czyli sposób ich przedstawiania, decyduje o efektywności procesu kształcenia” (Morańska, 2017, s. 17). Stawiamy w tym miejscu pytanie, jakie metody pracy ze studentami będą właściwe dla realizacji celu, jakim jest kształcenie świadomych profesjonalistów, z jednej strony, a sprostanie wymogom i wyzwaniom współczesnego świata – z drugiej? Wydaje się, że sformułowanie jednej właściwej odpowiedzi nie jest możliwe. W artykule podejmujemy jednak próbę dokonania analizy projektów edukacyjnych realizowanych w partnerstwie międzynarodowym jako metody akademickiego kształcenia, której wykorzystanie pozwala w naszym rozumieniu osiągnąć pożądane efekty.

Warto podkreślić, że międzynarodowa współpraca w zakresie kształcenia do pracy socjalnej rozwija się już od kilku dziesięcioleci. Zarówno w wymiarze europejskim, jak i globalnym. Sama idea internacjonalnej kooperacji w dziedzinie badań nad pracą socjalną i dla pracy socjalnej, została zapoczątkowana już około stu lat temu (Kantowicz, 2017, s. 466). Nadal można dostrzec wyraźną – a w nakreślonych już w prezentowanym tekście realiach współczesnego świata coraz bardziej palącą – potrzebę ich prowa-

dzenia i doskonalenia, bowiem „prowadzenie badań w polu pracy socjalnej staje się dziś w Europie istotnym warunkiem zawodowego rozwoju, ale także determinantem rozwoju pracy socjalnej jako profesji i dyscypliny naukowej” (tamże, s. 467). Wiele pytań odnoszących się do przyszłości i pożądanego kształtu pracy socjalnej związanych jest z tym, że w naszym kraju wciąż nie została ona uznana za odrębną dyscyplinę nauki, co samo w sobie rodzi wiele konsekwencji i jest punktem wyjścia do formułowania kolejnych argumentów „za” lub „przeciw” obecności pracy socjalnej w przestrzeni akademickiej. Podkreślimy w tym miejscu jedynie, że pracę socjalną pojmujemy jako wciąż kształtującą się i rozwijającą się dyscyplinę nauk humanistyczno-społecznych, w którą immanentnie wpisana jest interdyscyplinarność. Oznacza to, że w swej praktyce tworzy i aplikuje teorie zaczerpnięte z wielu dziedzin, co bez wątplenia przyczynia się do wzmacniania jej naukowego charakteru oraz profesjonalizmu działań. Intuicja ta znajduje potwierdzenie w słowach Krzysztofa Frysztackiego (2010, s. 102), który stwierdził, że „praca socjalna należy zdecydowanie do tego sposobu interpretowania i modyfikowania świata ludzkiego, który określimy jako humanistyczny i społeczny”.

PROJEKT „PRACA SOCJALNA Z OSOBAMI CHORUJĄCYMI PSYCHICZNIE I ICH RODZINAMI W NIEMCZECH, FRANCJI I POLSCE” – KONTEKST, IDEA, ZAŁOŻENIA

Rozważania te opieramy na doświadczeniu zaangażowania w przygotowanie i realizację projektu przeprowadzonego w minionym roku akademickim przez Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie we współpracy z uczelniami partnerskimi z Niemiec i Francji. Edukacja w międzynarodowym styku – w grupie studentów i nauczycieli akademickich współpracujących i współdzielących te znaczące doświadczenia – dawać może największą szansę poznania różnych perspektyw i wymiarów. A to ułatwia nie tylko wzajemne poznanie, lecz także i zrozumienie postaw, poglądów, stanowisk, zachowań, przyzwyczajzeń oraz kierunków zmian i stawianych postulatów. Czymże innym niż przestrzenią swobodnego rozwoju w duchu wolności i poszanowania wzajemnych praw jest współcześnie uniwersytet?

Należy wspomnieć o idei, która towarzyszyła pomysłodawcom i realizatorom projektu międzynarodowego „Praca socjalna z osobami chorującymi psychicznie i ich rodzinami w Niemczech, Francji i Polsce”. Jej nakreślenie będzie stanowić punkt wyjścia do zaprezentowania całego projektu jako pewnej innowacji w systemie kształcenia do/w pracy socjalnej w Polsce.

W prowadzonej obecnie debacie politycznej i społecznej można dostrzec coraz silniej tendencje wpisujące się w nurt rozwoju nowych radykalizmów oraz wzrastające nastroje nacjonalistyczne. Wobec tego faktu Francusko-Niemieckie Biuro ds. Młodzieży (DFJW)¹⁾, przez realizację analizowanego tu projektu międzynarodowego, miało na celu zwiększenie świadomości o kluczowym znaczeniu wartości demokratycznych dla młodzieży krajów europejskich. DFJW, mając świadomość różnic w sytuacji (społecznej, politycznej, gospodarczej, ekonomicznej itp.) poszczególnych krajów partnerskich, chce, aby uczestnicy projektu podjęli próbę zidentyfikowania – z uwzględnieniem oczywiście tych różnic – środków służących wzmocnieniu zasad demokratycznych i poszanowaniu praw człowieka w zawodzie pracownika socjalnego. Istotne miejsce w projekcie zajmuje również problematyka programów kształcenia zawodowego – zwrócenie uwagi na ewentualne podobieństwa i różnice w systemie edukacji i szkolnictwie poszczególnych krajów. Dlatego w pełni uzasadnione, jak się wydaje, jest to, że projekt ten jest adresowany do studentów pracy socjalnej oraz młodych aktywnych zawodowo osób zaangażowanych w budowanie i wzmocnianie społeczeństwa obywatelskiego – włączonych w działania organizacji pozarządowych, inicjatyw nieformalnych, animatorów, inicjatorów i innowatorów społecznych.

Priorytetem dla DFJW jest ponadto organizowanie i realizacja projektów włączających do współpracy kraje Europy Środkowej i Wschodniej oraz niektóre kraje partnerstwa wschodniego Unii Europejskiej (Białoruś, Mołdawia, Ukraina, Rosja). Są one szczególnie mile widziane w podejmo-

¹⁾ Niemiecko-Francuskie Biuro ds. Młodzieży (DFJW) to międzynarodowa organizacja koordynująca współpracę podmiotów z Niemiec i Francji w zakresie edukacji młodzieży – zob.: <https://www.dfjw.org/>.

wanych projektach i traktowane w szczególny sposób. Dalej przedstawimy motywacje dla wyboru akurat tego obszaru geograficzno-politycznego.

Po pierwsze, sytuacja polityczna w krajach Europy Środkowej i Wschodniej charakteryzuje się wyraźnym zróżnicowaniem. W zależności od obszaru, niektóre struktury demokratyczne są w mniejszym lub większym stopniu osłabione, niestabilne lub wręcz nie funkcjonują w ogóle w sposób prawidłowy. Część krajów boryka się także z problemem (nie)przestrzegania praw człowieka, zwłaszcza w zakresie wolności prasy, niezależności i niezawisłości sądów, poszanowania praw mniejszości i praw obywatelskich.

Po drugie, rozwój społeczeństwa obywatelskiego pozostaje wciąż priorytetową kwestią w Europie Środkowej i Wschodniej. W niektórych miejscach rozwój niezależnego demokratycznego społeczeństwa obywatelskiego jest stale zagrożony, co jest związane w głównej mierze z systemem polityczno-prawnym, ale także z pewną tradycją funkcjonowania społeczeństwa i państwowych struktur. Za priorytetowe uznaje się podejmowanie dobrze zaplanowanych działań ukierunkowanych na edukację społeczną oraz – ujmując rzecz nieco kolokwialnie – poszerzanie horyzontów obywateli tej części świata. Sednem wydaje się tu wyposażanie w wiedzę z zakresu istoty społeczeństwa obywatelskiego dla rozwoju nie tylko danego kraju, lecz także i świata jako globalnej wspólnoty skupionej wokół pewnych wartości.

Wreszcie dobre wykształcenie, mobilność zawodowa oraz zaangażowanie w ciągłą edukację i uczenie się przez całe życie to czynniki warunkujące w ogromnym stopniu ekonomiczny dobrobyt społeczeństw, a tym samym państw. Stanowią one zatem swoistą podstawę sprawnego funkcjonowania demokratycznych społeczeństw.

W ciągu kilkudziesięciu już lat Niemiecko-Francuskie Biuro ds. Młodzieży pracowało przy wdrażaniu i realizacji programów wymiany zawodowej i edukacyjnej z różnymi krajami Europy Środkowej i Wschodniej, dzięki czemu zdobyło bezcenne doświadczenia i uzyskało dostęp do wielu organizacji partnerskich w Niemczech, Francji, Europie Środkowej i Wschodniej. Ten fakt świadczy niepodważalnie o tym, że DFJW może zaoferować wysokiej jakości działania.

REALIZACJA PROJEKTU W KRAJACH PARTNERSKICH

W 2018 roku, kiedy to przypadało stulecie zakończenia I wojny światowej, szczególnie ważne okazało się to, by młodzi ludzie zrozumieli znaczenie i siłę zjednoczonej Europy. Kwestie, które niezmiennie muszą być poddawane dyskusji w nakreślonym kontekście, to m.in. wkład poszczególnych państw (ale także grup etnicznych, zbiorowości i instytucji) w osiągnięcie i utrzymanie pokoju oraz we wzajemne zrozumienie i współpracę na kontynencie, uznanie dla solidarności, rola państw oraz społeczeństw i jednostek we wzmacnianiu demokracji i rządów prawa, prawa obywatelskie – ich zakres, ochrona i wzmacnianie. Nie można także zapominać o problematyce potencjalnych i realnych zagrożeń dla światowego ładu i bezpieczeństwa. Kwestia wysiłków ukierunkowanych na rozwój świadomych społeczeństw, dla których swoistym celem jest budowanie wspólnoty i wzmacnianie międzynarodowego dialogu, pozostaje w centrum zainteresowania wielu podmiotów, których działania są oparte przede wszystkim na idei międzynarodowej współpracy – w tym także DFJW stwarzającego przestrzeń do realizacji projektu wymiany studentów w krajach partnerskich.

W roku akademickim 2017/2018 zaproszenie do współudziału w przedsięwzięciu po raz pierwszy otrzymał Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, co jest bezpośrednim efektem podtrzymania bardzo dobrej współpracy zespołu pracy socjalnej w IS UJ z uczelniami partnerskimi w Tuluzie i Berlinie. W przypadku polskiej grupy w projekcie wzięło udział 10 studentów i studentek I i II roku studiów drugiego stopnia pracy socjalnej, którzy uczestniczyli w projekcie na każdym jego etapie, tj. w wyjeździe do Berlina i Tuluzy oraz podczas wizyty studentów zagranicznych w Krakowie. Sytuacja w grupach z krajów partnerskich nieco się różniła – mianowicie studenci uczestniczyli w projekcie wyłącznie we własnym kraju i tylko w jednym z krajów współpracujących, co przede wszystkim było związane z ogromnym zainteresowaniem projektem, ale także z przyjętą formułą jego realizacji na poszczególnych uczelniach i formalnymi kryteriami udziału.

Międzynarodowy projekt pn. „Praca socjalna z osobami chorującymi psychicznie i ich rodzinami w Niemczech, Francji i Polsce” opierał się na idei

spotkania studentów i pracowników naukowo-dydaktycznych w trzech miastach – siedzibach uczelni partnerskich. Pierwsze spotkanie z cyklu odbyło się w Berlinie w listopadzie 2017 roku i było skoncentrowane wokół problematyki uzależnień od substancji psychoaktywnych. Stolica Niemiec jest bowiem jednym z ośrodków, w których system pomocy osobom uzależnionym jest bardzo dobrze rozwinięty i służyć może za wzorcowy. Pobyt w Berlinie był pełen inspiracji i służył przede wszystkim poznaniu dobrych praktyk. Wprowadzeniem do tematyki były wykłady pracowników naukowo-dydaktycznych z Evangelische Hochschule Berlin, prezentujące historię i funkcjonowanie systemu pomocy społecznej i pracy socjalnej w Niemczech oraz ich specyfikę w Berlinie, a także szerzej w Niemczech. Następne spotkanie miało miejsce we francuskiej Tuluzie w marcu 2018 roku i było skupione wokół tematyki psychiatrii dzieci i młodzieży oraz systemu wsparcia i pomocy w zakresie problematyki doświadczania trudności rozwojowych, emocjonalnych i psychicznych przez młodych ludzi. W tym przypadku gospodarzem była uczelnia CRFMS Erasme. W centrum podjętych aktywności ponownie znalazło się poznanie dobrych praktyk oraz doświadczenie działań pomocowych w tym obszarze w praktyce – przez spotkania i rozmowy. Kolejne, a zarazem ostatnie z projektowych spotkań, odbyło się w Krakowie w maju 2018 roku, kiedy został podjęty temat doświadczania zaburzeń i chorób psychicznych, w tym szczególnie psychoz. Uczestnicy programu mieli okazję zapoznać się z historią i specyfiką polskiego systemu pomocy społecznej oraz, w sposób szczególny, z jego instytucjami skupionymi na pracy z osobami chorującymi psychicznie i ich bliskimi.

Warto podkreślić, że uczestniczące w projekcie uczelnie różnią się pod względem typu: polskim partnerem był Uniwersytet, a niemieckim i francuskim były uczelnie o profilu zawodowym²⁾, ukierunkowane jednoznacznie na praktyczny wymiar kształcenia i przygotowania do uprawiania zawodu. Szczególnie istotne okazało się to ze względu na aspekt wymiany doświadczeń i informacji dotyczących systemu kształcenia pracowników socjalnych oraz pracowników instytucji szeroko pojmowanego systemu

²⁾ Więcej informacji o uczelniach partnerskich uczestniczących w projekcie na stronach internetowych: <http://www.erasme.fr/> oraz <https://www.eh-berlin.de>.

wsparcia i pomocy. Niemcy i Francja kładą bowiem wyraźnie większy nacisk na kształcenie poprzez intensywną praktykę, która ma przygotowywać do wykonywania konkretnego zawodu. Edukacja na Uniwersytecie Jagiellońskim skupia zaś się na aspekcie raczej ogólnoakademickim, teoretycznym i refleksji naukowej nad problematyką pracy socjalnej, co wynika wprost z idei uniwersytetu.

Realizacja projektu od samego początku zakładała intensywny kontakt między partnerami, jego założenia były zaś ustalane w drodze debat prowadzonych na spotkaniach organizacyjnych poprzedzających właściwą wymianę studentów. Zespół koordynujący składał się z wykładowców z trzech uczelni partnerskich (Evangelische Hochschule Berlin, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie i CRFMS Erasme w Tuluzie). Przedstawiciele uczelni uczestniczyli w spotkaniach przygotowawczych, podczas których omawiano założenia programu, jego harmonogram i wszystkie aspekty merytoryczne i techniczne projektu. Przedstawiciel Uniwersytetu Jagiellońskiego stworzył w Instytucie Socjologii UJ zespół wykładowców i studentów I i II roku pracy socjalnej, który w pełni odpowiadał za wszystkie kwestie organizacyjne i merytoryczne krakowskiej części projektu. Fundamentalnie ważne jest, że udział w programie był oparty na idei dobrovolności – zostali do niego włączeni bowiem studenci i studentki, którzy zgłosili chęć aplikowania oraz wykazali się zaangażowaniem. Wśród zadań zespołu znalazło się zorganizowanie wizyt studyjnych w różnych instytucjach/placówkach w Krakowie, których działania odpowiadały przyjętemu profilowi projektu i jego tematyce, a ponadto zaproszenie gości–ekspertów na wykłady w ramach krakowskiego tygodnia, zorganizowanie symultanicznego tłumaczenia na język niemiecki i francuski oraz wsparcie pobytu zagranicznych studentów w Polsce. Przez cały czas zespół pozostawał także w kontakcie z partnerami z Berlina i Tuluzi.

Jedną z podstawowych idei realizacji projektu było posługiwanie się przez jego uczestników wyłącznie językami krajów partnerskich – polskim, niemieckim i francuskim. Aby było to możliwe, konieczny był każdorazowo udział tłumaczy, dzięki którym wspólne wydarzenia były na bieżąco tłumaczone, a tym samym stawały się w równym stopniu dostępne dla wszystkich zainteresowanych. Stałym elementem projektu był ponadto ak-

tywny udział studentów oraz pracowników naukowo-dydaktycznych w codziennych animacjach językowych prowadzonych przez profesjonalnego edukatora. Nie miały one służyć wprost nauce języków krajów partnerskich, a przynajmniej nie był to ich główny cel. Miały raczej przyczynić się do integracji grupy, wzajemnego poznania i nawiązania pozytywnego kontaktu. Udział w projekcie wiązał się tym samym z dużym zaangażowaniem studentów – uważnością, wrażliwością na płynące do nich komunikaty, chęcią działania i włączenia się we wspólne aktywności.

Programy realizowane w poszczególnych krajach miały podobne fundamentalne punkty. Przed wszystkim w każdym z nich odbywały się wizyty studyjne, podczas których można było poznać daną instytucję – jej specyfikę, sposób funkcjonowania czy finansowania. Dzięki spotkaniom i dyskusjom z ich pracownikami oraz niejednokrotnie także beneficjentami/klientami było także możliwe poznanie praktycznych aspektów codzienności instytucji, realizowanych zadań, wyzwań przed jakimi stoją, trudności i barier na jakie napotykają. Niezwykle cenne okazało się włączenie do programów poszczególnych krajów placówek reprezentujących różne formy wsparcia i pomocy, dzięki czemu studenci zyskali możliwość badania systemów w szerokim zakresie. Warto wspomnieć, że w Berlinie odwiedzono m.in. ośrodek leczenia substytucyjnego dla osób uzależnionych od opiatów oraz ośrodek interwencji kryzysowej dla osób z depresją, atakami paniki, uzależnionych od środków psychoaktywnych; w Tuluzie – szpital psychiatryczny oraz ośrodek dla dzieci niewidomych i niedowidzących; w Krakowie zaś – Warsztat Terapii Zajęciowej oraz Szpital Kliniczny im. dr. Józefa Babińskiego.

Kolejnym fundamentalnym elementem były spotkania z odbiorcami działań poszczególnych instytucji, użytkownikami usług, beneficjentami systemu. Spotkania te były doskonałą okazją do „wyjścia poza instytucję” i poznania (z perspektywy samych pomocobiorców) systemu poszczególnych krajów – rzeczywistego sposobu działania, wymiaru praktycznego i biurokratycznego, oferty i możliwości rozwoju, w końcu odczuwalnych braków i niedoskonałości (w Berlinie było to spotkanie z osobą z doświadczeniem uzależnienia od alkoholu i narkotyków, która poddała się leczeniu i terapii, a teraz pełni rolę edukatora, opowiadając o swej historii życia; w Tuluzie –

z rodzicami dzieci z zespołem Downa oraz ze spektrum autyzmu; w Krakowie – z osobą chorującą psychicznie działającą w grupie samopomocowej na rzecz rozwoju ruchu byłych i obecnych pacjentów). Nieocenioną wartością dodaną było poznanie historii życia tych osób i zmagania się z trudnościami: uzależnieniem, chorobą, społecznym naznaczeniem, barierami w społecznej integracji, ale także planów i perspektyw na dalsze życie.

CHARAKTER KRAKOWSKIEJ CZĘŚCI PROJEKTU

Przedstawimy nieco bliżej założenia i przebieg tej części projektu, która odbywała się w Krakowie. Był to bowiem nie tylko jeden z elementów szerszych działań projektowych wynikających z międzynarodowej współpracy, lecz także swoista niezależna propozycja dla studentów Instytutu Socjologii UJ, którzy od początku byli mocno zaangażowani w organizację i realizację poszczególnych punktów planu.

Jak wspomnieliśmy wcześniej, kwestia narastających nastrojów radykalnych i nacjonalistycznych zajmuje coraz istotniejsze miejsce we współczesnej debacie społecznej i publicznej. Uzasadnione zatem jest – jak się wydaje – sięgnięcie do trudnej, ale jakże znaczącej historii naszego kraju. Agresja na Polskę we wrześniu 1939 roku oficjalnie rozpoczęła eksterminację osób chorujących psychicznie (oficjalnie działania zwrócone przeciw tej grupie były bowiem realizowane jeszcze przed wybuchem II wojny światowej, wpisując się w ideę dwudziestowiecznej eugeniki) i jest uważana za symboliczny początek zagłady opartej na morderczej nazistowskiej ideologii (Nasierowski, 2008). Działania, które zostały zrealizowane w krakowskiej części projektu „Praca socjalna z osobami chorującymi psychicznie i ich rodzinami w Niemczech, Francji i Polsce”, stały się szczególną odpowiedzią na to, co było sednem akcji T4 – eliminacji życia uznanego za bezwartościowe. Nie wnikając w szczegóły akcji, wskazujemy jedynie, że w jej wyniku życie straciło około 22 tys. osób chorych psychicznie (Grode, 1987; Nasierowski, 2008). Ci, którzy byli bezbronni i uważani za niepotrzebny „balast” dla „zdrowego społeczeństwa”, również stali się ofiarami. W projekcie realizowanym w Krakowie elementy eugeniczne były zatem bardzo silnie obecne. Biorąc pod uwagę niełatwy kontekst historyczny oraz zasy-

gnalizowane już tendencje do odradzania się nastrojów nacjonalistycznych i radykalnych w Europie, jesteśmy, jak się wydaje, zobowiązani w sposób szczególny pamiętać i dowiadywać się coraz więcej o tej niełatwej historii, jest to bowiem jedna z najważniejszych szkół antynacjonalistycznych – sprzeciwu wobec nacjonalizmu. Drogą ku celowi może być wykorzystywanie alternatywnych form edukacji i wychowania młodych ludzi. Podstawą działania powinna być tu koncepcja edukacji emocjonalnej i aksjologicznej.

W centrum krakowskiego projektu znalazły się instytucje obywatelskie, które są inicjowane i (współ)prowadzone przez pracowników socjalnych, a skierowane do osób chorujących psychicznie, doświadczających emocjonalnych i psychicznych trudności oraz – o czym nie możemy zapominać – ich biskich. Ponadto zostały zaprezentowane inicjatywy samopomocowe pacjentów, którzy dobrze funkcjonują i cały czas dążą do rozwoju oraz dalszego umacniania siebie w zdrowieniu. Uczestnicy projektu wspólnie poszukiwali odpowiedzi na zasadnicze pytanie, jak powinniśmy rozumieć takie działania? Co mówią nam (chcą/mogą powiedzieć) osoby angażujące się w rozwijający się dopiero w realiach polskich szerszy ruch pacjentów – użytkowników systemu pomocy i wsparcia psychiatrycznego? Wspomniany ruch należy rozpatrywać w kategoriach realnej odpowiedzi na potrzebę kształtowania i rozwoju społeczeństwa obywatelskiego. Jego fundamentów możemy zaś upatrywać w stworzonej przez Axela Honnetha (2012) koncepcji walki o uznanie.

Całokształt programu przygotowanego i zrealizowanego w Krakowie w maju 2018 roku odnosił się do zróżnicowanych wymiarów (s)krzywdzenia, zranienia, przemocy, jawnie lub nie-wprost wyrażanej odmowy uznania. Historyczne i współcześnie dokonywane na gruncie nauk humanistycznych i społecznych analizy, informują o wielowymiarowym doświadczaniu traumy. Analiza traumatycznych doświadczeń wydaje się dziś szczególnie ważna także – a może przede wszystkim – z międzynarodowego punktu widzenia. Dość wspomnieć o narastającej skali zjawiska uchodźstwa i migracji, działaniach wojennych i walkach toczonych w różnych częściach świata, problematyce doświadczania emocjonalnych i psychicznych trudności przez coraz szersze grupy coraz młodszych obywateli. Wspomniane zjawiska (i wiele innych!) zdają się być największymi wyzwaniem dla nowoczesnego systemu społecz-

nego, pracy socjalnej, pomocy społecznej – i generalnie – dla funkcjonowania współczesnych społeczeństw. Uwrażliwianie przedstawicieli młodego pokolenia na ich istnienie, ukazywanie i podawanie pod dyskusję potencjalnych i rzeczywistych związków i wzajemnych relacji między poszczególnymi zjawiskami, wspólna analiza mechanizmów prowadzących do ich zaistnienia i rozwoju – wszystko to powinno przygotowywać młodych ludzi do wyzwań rynku pracy. Pracownicy socjalni muszą sobie bowiem z tym poradzić. Edukacja w międzynarodowym styku – w grupie studentów – daje największą szansę poznania różnych perspektyw i wymiarów. A to ułatwia zrozumienie postaw, poglądów, stanowisk, zachowań itp. Istnieje pewien realny sposób nauczania o prawach człowieka, ale jest to możliwe tylko z perspektywy tych, którzy doświadczają łamania ich praw.

Oprócz wspomnianych już warsztatów, pracy grupowej i dyskusji, wizyt studyjnych w instytucjach pomocowych oraz spotkań z osobami i grupami zaangażowanymi w działania z pacjentami i ich bliskimi oraz na ich rzecz w ramach projektu zaprezentowano także metody i działania pracy w poszczególnych krajach partnerskich oraz wspólnie zastanawiano się nad ich stosowalnością w innych krajach. Seminaria oferowały uczestnikom możliwość porównania różnych podejść do/w pracy socjalnej w Niemczech, we Francji i w Polsce. Istotnym elementem każdego z wyjazdów była ewaluacja wizyt studyjnych i towarzyszących im spotkań, dokonywana przez ich uczestników w małych grupach. Doświadczenia z poszczególnych wizyt zostały wymienione, omówione i ocenione w moderowanej dyskusji uzupełnionej prezentacjami. W pracy grupowej dokonano także każdorazowo oceny całego tygodnia; ocena ta została zobrazowana wykonanymi przez grupy studentów plakatami i prezentacjami. Co ważne, studenci pracowali zarówno w grupach mieszanych (co stwarzało dodatkową okazję do bezpośredniej wymiany spostrzeżeń i doświadczeń oraz pogłębiania wiedzy z obszaru kultury innych narodów i krajów), jak i w narodowych.

Tego rodzaju forma nauki, jaką jest wyjazd za granicę do uczelni partnerskiej i poznanie systemu kształcenia w innym kraju, jest szczególnie ważna na kierunkach społecznych, to praktyka pracy socjalnej (ponieważ akurat na przykładzie projektu z udziałem tego kierunku piszemy w artykule) odnosi się bowiem do interakcji podejmowanych w przestrzeni mię-

dzyludzkiej. – Jako pracownicy socjalni musimy zdawać sobie sprawę z tego, że nasza praca polegać ma przede wszystkim na spotkaniu z drugą osobą. Musimy być na to odpowiednio przygotowani, nie tylko teoretycznie, lecz także emocjonalnie. Wymaga to odpowiednich umiejętności społecznych, których nie da się nabyć w murach uniwersytetu, a tylko przez wyjście poza nie i poznanie drugiej osoby – jej otoczenia, kontekstu życia, niełatwej niejednokrotnie historii. Poczucie zaangażowania w projekt, poznanie nowych ludzi i wymiana doświadczeń podwyższa nasze kompetencje jako osób, które będą miały na co dzień do czynienia z ludźmi znajdującymi się w różnych sytuacjach życiowych.

Ciekawym doświadczeniem była obserwacja różnic kulturowych między uczestnikami z krajów partnerskich. W momencie intensywnej tygodniowej współpracy zostają bowiem uwypuklone pewne różnice kulturowe, które w mniejszym lub większym stopniu zakłócają rytm pracy. W dobie narastających migracji i uchodźstwa ważne jest, aby mieć świadomość owych różnic kulturowych. Należy być na nie otwartym i podchodzić do nich z szacunkiem, tolerancją, zrozumieniem. Również jako pracownicy socjalni musimy być przygotowani na pracę z osobami wychowanymi w innej kulturze, niejednokrotnie wyznającymi inne wartości i kultuwującymi odmienne zwyczaje niż my sami.

W odpowiedzi na kolejne wyzwania, jakie stawia współcześnie wielokulturowość społeczeństw europejskich, w 2003 roku powstała deklaracja ateńska, która kładzie wyraźny nacisk na wzmacnianie edukacji międzykulturowej. Tym samym w ostatnich latach staje się ona jednym z najczęściej dyskutowanych tematów wśród debat dotyczących oświaty i edukacji. W związku z tym Rada Europy wypracowała koncepcję rozwoju społecznego, która ma się opierać na fundamentach praw człowieka, demokracji i rządów prawa. W zamyśle Rady Europy edukacją międzykulturową powinny być objęte placówki edukacyjne i programy nauczania – kierując się jej treścią i przyswiczającą jej ideą, powinny walczyć z postępującą marginalizacją, wykluczeniem społecznym oraz nadmiernym indywidualizmem i atomizacją społeczeństw (Brotto i in., 2014, s. 15).

Tak szerokie zainteresowanie tematem edukacji międzykulturowej na poziomie szkoły podstawowej i średniej skłania do refleksji nad jej obec-

nością na poziomie szkolnictwa wyższego. Jak wiadomo, na szczeblu akademickim grupą odbiorców są ludzie dorośli, którzy zinternalizowali już pewne wartości i zdołali wypracować w toku swego życia pewną określoną, indywidualną wizję świata. Z tego powodu edukacja międzykulturowa na tym poziomie powinna przebiegać w alternatywny sposób. Właśnie poprzez wyjazdy zagraniczne i poznanie w życiu codziennym ludzi o odmiennym pochodzeniu, kulturze, wyznaniu czy etniczności może ona przynieść zamierzone rezultaty. Takie spotkanie dorosłych ludzi z ukształtowaną w pewien sposób wizją świata również przyczynić się do weryfikacji efektów edukacji międzykulturowej, jaką odbyli na wcześniejszych szczeblach szkolnictwa.

Praca socjalna ma ważne znaczenie w obszarze problematyki psychiatrii w Niemczech, we Francji i w Polsce, ale różni się w znacznie we wszystkich trzech krajach na tle historycznie specyficznie ukształtowanych form wsparcia, pomocy i leczenia. Oprócz kwestii profesjonalnego podejścia do/w pracy socjalnej należy wyraźnie podkreślić tematy związane z rodziną (jej miejscem, rolą i znaczeniem w procesie leczenia i zdrowienia), dziećmi (specyfiką systemu skierowanego do młodzieży i dzieci), środowiskiem społecznym (rolą, jaką może mieć/ma do odegrania w procesie choroby, terapii i zdrowienia, ale także w budowaniu struktur alternatywnych czy komplementarnych wobec dotychczasowego systemu psychiatrii i pomocy społecznej). Mowa w szczególności o tzw. ofertach niskoprogowych, ambulatoryjnych, stacjonarnych, strukturach sieci lokalnych, ofertach społeczno-przestrzennych, tworzeniu opieki zdrowotnej, a także edukacji i uczestnictwie, dla których fundamentem jest upodmiotowienie.

Zdecydowana większość celów, założonych na wstępie projektu, została osiągnięta. Grupy z trzech krajów współpracowały ze sobą bardzo intensywnie i skutecznie w ciągu trzech tygodni spędzonych w kolejnych miastach na partnerskich uczelniach. Odbyło się wiele ciekawych spotkań i dyskusji, toczyła się intensywna praca w grupach (narodowych i międzynarodowych), nastąpiła bezpośrednia wymiana spostrzeżeń, uwag i doświadczeń. Udało się stworzyć bardzo dobrą twórczą atmosferę do wspólnej pracy i wzajemnego poznania. Dzięki wizytom studyjnym, a także spotkaniom z praktykami oraz pacjentami i ich bliskimi, studenci mieli niepowtarzalną

okazję zapoznania się z realiami systemów pomocy społecznej i wsparcia w Polsce, Niemczech i we Francji oraz dokonania możliwych porównań. Ważną częścią projektu był udział użytkowników usług, którzy są najlepszym i najbardziej wiarygodnym źródłem informacji. Studenci uczestniczący w tego rodzaju projektach mają niepowtarzalną okazję, aby poznać inny system kształcenia, perspektywy związane z daną profesją w innym kraju oraz funkcjonowanie i charakter danej profesji na innych uczelniach. Takie doświadczenie może przyczynić się do podjęcia badań komparatystycznych systemów krajów partnerskich.

ZAKOŃCZENIE

Międzynarodowe projekty naukowe i społeczne mają do odegrania dwojaką rolę. Po pierwsze jako platforma badawcza, bowiem stwarzają możliwość równoległego prowadzenia badań w różnych miejscach i społecznościach – również badań komparatystycznych systemów pomocy społecznej. Po drugie, ich realizacja może być pokłosiem uprzednio nawiązanej i rozwijanej współpracy, tj. efektem zrealizowanych badań i analizy ich wyników stać się może implementacja wypracowanych rozwiązań czy rekomendacji w drodze międzynarodowych działań (Kantowicz, 2017). Rozpoznanie czy zidentyfikowanie wspólnych i różnych wartości, celów, uwarunkowań i kierunków działania, jest, jak się wydaje, jednym z fundamentalnych warunków współpracy. A nie sposób dokonywać tego bez bezpośredniego kontaktu. Ponadto praca socjalna zyskuje coraz silniejszy wymiar międzynarodowy i staje się obecnie instytucją globalną! Stąd nie sposób rozpatrywać jej wyłącznie w kontekście krajowym czy narodowym. Można dostrzec coraz więcej wzajemnych powiązań i obszarów wspólnych dla nawet znacznie od siebie oddalonych geograficznie czy kulturowo społeczności. Powinniśmy dążyć do zintensyfikowania przepływu wiedzy i inspiracji oraz do wzajemnego czerpania ze sprawdzonych już rozwiązań. Wiedza przyczynia się do wzmacniania i wzbogacania europejskiej tożsamości – świadomości przynależności do wspólnej przestrzeni społeczno-kulturowej. Polska praca socjalna wyrasta z wielu dość zróżnicowanych tradycji oraz z ich współczesnych kontynuacji. Należy podkreślić, że staje się coraz bardziej mię-

dzynarodowa, intensywnie sięga bowiem do tego, co dzieje się w innych krajach i co jest oferowane przez międzynarodowe instytucje. Jest częścią globalnego przepływu wiedzy i informacji oraz praktycznych rozwiązań. Jednakowoż zachowuje także swą specyfikę i unikalny charakter.

BIBLIOGRAFIA

- Banach, C. (1998). *Spoleczeństwo polskie wobec wyzwań transformacji systemowej*. W: Koreferaty. Warszawa: Komitet Prognoz „Polska w XXI wieku” przy Prezydium PAN.
- Bauman, Z. (2011). *44 listy ze świata płynnej nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo Literackie.
- Bauman, Z. (2006). *Płynna nowoczesność*. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Brenk, M. (2007). Praca socjalna w pedagogice społecznej Heleny Radlińskiej. W: W. Jamrożek, K. Ratajczak, D. Żołądź-Strzelczyk (red.), *Ad novum fructum. Z okazji jubileuszu poznańskich historyków wychowania*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie.
- Brottom, F., Huber, J., Karwacka-Voegelé, K., Neuner, G., Ruffino, R., Teutsch, R. (2014). *Kompetencje międzykulturowe dla wszystkich. Przygotowanie do życia w różnorodnym świecie*, Seria Pestalozzi Nr 2. Warszawa: Ośrodek Rozwoju Edukacji.
- Butrym, Z. (1998). Istota Pracy Socjalnej. *Zeszyty Pracy Socjalnej* (zeszyt trzeci). Kraków: Uniwersytet Jagielloński, Instytut Socjologii.
- Duchliński, P., Hołub, G. (2011). *Oblicza doświadczenia aksjologicznego*. Kraków: AI, WAM.
- Frączak, Z. (2004). Oświata polska wobec perspektyw globalizacji oświatowej. W: A. Śniegulska (red.), *Reforma oświatowa wobec wiedzy pedagogicznej*. Rzeszów: Uniwersytet Rzeszowski.
- Frysztacki, K. (2001). Nauczanie ogólnych nauk społecznych – nauczanie pracy socjalnej: podobieństwa i różnice. W: E. Marynowicz-Hetka, A. Wagner, J. Piekarski (red.), *Profesje społeczne w Europie. Z problemów kształcenia i działalności*. Biblioteka Pracownika Socjalnego. Katowice: Wydawnictwo Naukowe Śląsk.
- Gerlach, R. (2011). Dylematy kształcenia zawodowego w Polsce na tle porównawczym. W: T. Lewowicki, J. Wilsz, I. Ziaziun, N. Nyczkało (red.), *Kształcenie zawodowe: Pedagogika i psychologia. Rocznik Polsko-Ukraiński*. Częstochowa: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.
- Giddens, A. (2008). *Konsekwencje nowoczesności*. Kraków: Wydawnictwo UJ, Eidos.
- Giddens, A. (2010). *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*. Warszawa: WN PWN.

- Globalna definicja pracy socjalnej* zatwierdzona przez Walne Zgromadzenie IFSW i Zgromadzenie Ogólne IASSW w lipcu 2014 r., http://cdn.ifsw.org/assets/ifsw_102423-10.pdf, dostęp: 10.07.2019.
- Grode, W. (1987). *Die „Sonderbehandlung 14f13” in den Konzentrationslagern des Dritten Reiches. Ein Beitrag zur Dynamik faschistischer Vernichtungspolitik*. Frankfurt am Main: Lang.
- Honneth, A. (2012). *Walka o uznanie. Moralna gramatyka konfliktów społecznych*. Współczesne Teorie Socjologiczne XXII. Kraków: Zakład Wydawniczy Nomos.
- Kantowicz, E. (2017). Rola współpracy międzynarodowej w kreowaniu przestrzeni badań komparatystycznych i kształcenia do pracy socjalnej. W: B. Kromolicka, A. Jarzębińska (red.), *O (wyzwaniach) współczesnej pracy socjalnej. Nowe problemy – zmiana – transgresja*. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński.
- Kotlarska-Michalska, A. (2016). Praca socjalna w poszukiwaniu tożsamości. W: M. Kawińska, J. Kurtyna-Chałas (red.), *Praca socjalna jako dyscyplina naukowa? Współczesne wyzwania wobec kształcenia i profesji*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe UKSW.
- Moore, R. (2006). Socjologia edukacji. W: B. Śliwerski, *Pedagogika wobec edukacji, polityki oświatowej i badań naukowych* (T. 2). Gdańsk: GWP.
- Morańska, D. (2017). Kształcenie akademickie – szanse rozwoju w sytuacji zmiany cywilizacyjnej, *Edukacja – Technika – Informatyka*, 2120, 17–23.
- Nasierowski, T. (2008). *Zagłada osób z zaburzeniami psychicznymi w okupowanej Polsce. Początek ludobójstwa*. Warszawa: Neriton.
- Olbrycht, K. (2012). Wychowanie do wartości – w centrum aksjologicznych dylematów współczesnej edukacji. *Pedagogia Christiana*, 1, 89–104.
- Radlińska, H. (1961). *Pedagogika społeczna*. Wrocław: Ossolineum.
- Szatur-Jaworska, B. (1995). Teoretyczne podstawy pracy socjalnej. W: T. Pilch, I. Lepalczyk (red.), *Pedagogika społeczna*. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Szymański, M.J. (2013). *Socjologia edukacji. Zarys problematyki*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.

STUDENT EXPERIENCE IN DEVELOPING A DEMOCRATIC SOCIETY – PARTICIPATION IN AN INTERNATIONAL PROJECT AS A NEW TEACHING METHOD IN SOCIAL WORK

ABSTRACT

One of the basic assumptions of the article is to reflect on the issue of a modern education system for students of social sciences, which will meet the expectations and needs of students, academic teachers, researchers, practitioners and society on the one hand, and the numerous and increasingly ambiguous challenges of modernity on the other. We pay special attention to social work as an

activity and profession in which we undertake scientific, research and practical activities. The forms of education, we focus on in the article are international projects based on the implementation by students of joint educational and social projects. Their use allows to achieve the most desired effects, among which one should distinguish the increase of awareness and reflectiveness, the pursuit of critical (self)development of young people and increases openness to knowledge, experience, innovation and changes. To exemplify, we used the analysis of an international project titled *Social work with mentally ill people and their families in Germany, France and Poland* implemented in cooperation with partner schools at the Institute of Sociology of the Jagiellonian University.

Keywords: social work, education, international projects, democracy